

Národní archiv, Policejní ředitelství Praha II – všeobecná spisovna, 1931-1940, sign. M 3061/4, kart. 9040, Otto Morawitz, nar. 4. 2. 1879

Otto Morawitz. Méně obvyklý příběh původního majitele

Předměty ve sbírkách muzeí mají vesměs své původní majitele, ačkoliv si to v roli běžného návštěvníka často neuvědomujeme. Pokud se již k tomu odhodláme, považujeme – mnohdy ovšem oprávněně – za původní majitele muzejních předmětů osoby, které stály ve své době na takové společenské úrovni, jež důstojnému uložení jejich kulturních statků odpovídá. S trochou nadsázky lze říci, že vidíme-li šavli, představíme si nejspíš armádního důstojníka, nejlépe šlechtice. Portréty považujeme za otisk podoby ctihodných osob, které se svými zásluhami či úspěchy ve společenském, občanském či hospodářském životě zapsaly natolik výrazně, že jejich podobizny skoro nutně musí viset na stěně veřejné paměťové instituce...

Centrum pro dokumentaci majetkových převodů kulturních statků obětí II. světové války (CDMP) svou činností upozorňuje – mimo jiné – na odlišné příběhy muzeálních předmětů, přesto však jejich původní majitelé zhruba odpovídají výše naznačeným stereotypům. Předměty, které CDMP dokáže spojit s původním majitelem, jsou přitom obvykle druhořadé kategorie, hodnotnější artefakty se často nejrozumnějšími způsoby „rozutekly“ a některé z nich se velmi pravděpodobně staly součástí soukromých sbírek. Provenienční výzkum ovšem nerozlišuje mezi prvořadým a druhořadým předmětem, a pokud jde o osud lidí, kteří za

předmětem stojí, není sebemenšího důvodu se domnívat, že se za prvotřídním uměleckým artefaktem skrývá příběh, který by byl zajímavější než v případě předmětu relativně menší hodnoty.

Soubor Otto Morawitze byl identifikován v rámci výzkumu, který CDMP provádělo v Muzeu hlavního města Prahy za vstřícného přispění jeho pracovníků a pracovníků. Dnes lze jen spekulovat, co vedlo Otto Morawitze k uložení předmětů do muzea, nicméně je legitimní se domnívat, že tak učinil pod tlakem fatálních dějinných událostí, jichž se stal i se svou rodinou nedobrovolným aktérem. Pátrání po osudech původního vlastníka odhalilo životní příběh, zajímavý tím, že neodpovídá stereotypům, naznačeným výše, a dokládá různorodost osudů skrytých za (nejen) válečnými depozity.

Otto Morawitz v nejmenším nepřipomíná ani šlechtického důstojníka nostalgizované c.k. armády, ani poněkud reduktivní obraz továrníka z mytického zlatého věku první republiky. Vše nasvědčuje, že jeho sociální postavení se nacházelo spíše na hranici bídy, jeho existence byla nestálá a vratká, a to již dávno před protižidovským programem přelomu třicátých a čtyřicátých let dvacátého století. Mnozí by jistě neshledali jeho život ctihodným a způsob, jakým si živobytí zajišťoval, společensky či dokonce morálně přijatelným.

Při rekonstrukci Morawitzova života jsme odkázáni na omezené prameny. Jde především o materiály státní správy a represivního aparátu, které jistě nejsou s to, podat o životě jednotlivce plastický obraz. Nedovíme se například, koho Morawitz, pokud zrovna nebyl odsouzen ke ztrátě volebního práva, volil, jaké knihy četl, zda chodil do biografu, jaký byl obecně jeho kulturní vkus a život, jakým jazykem mluvil s rodinou u oběda, a konec konců, o jaký oběd asi šlo. Život Otto Morawitze tedy můžeme načrtnout jen v hrubých obrysech. Výsledkem by neměla být izolovaná senzační historka, ale spíš názorný příklad rozmanitosti osudů, která stojí v pozadí muzeálních depozitů spojených s oběťmi druhé světové války.

Otto Morawitz se narodil 4. února do rodiny Alfréda a Sofie, rozené Köppl, Morawitzových v Kunraticích u Prahy. Později se manželům narodilo ještě šest dětí, dospělosti se ale dožili jen Max, Kamil a Eugen. Když v roce 1895 zemřela Sofie Morawitz, Alfred se oženil s Theresií Karpeles, s níž měl dceru Sofii, později provdanou Reich. Kromě obou vlastních rodičů, kteří zemřeli ještě před první světovou válkou, a nevlastní matky, která zemřela roku

1941 v Praze, všichni Ottovi sourozenci, jejich manželky či manželé a jejich děti, zahynuli v „konečném řešení“.

Otto zanechal výraznou stopu ve spisech pražského policejního ředitelství. Jeho svazek je natolik silný, že v badateli mimoděk podněcuje sklon uvěřit, že detailně popisuje Morawitzův osud. To je dáno způsobem, jimiž si zajišťoval obživu, a které se často nacházely v rozporu s rakouským trestním zákonem. Je patrné, že šlo o život velice nestálý, poznamenaný četnými pobyty ve vězení, častým stěhováním a četnými cestami jak do různých českých měst, tak i za hranice.

Do Prahy se přistěhoval coby osmnáctiletý, již se zkušeností osmačtyřicetihodinového vězení za urážku úřední osoby. Hned na uvítanou po něm dal pátrat magistrát ve věci exekučního řízení. Holičský pomocník a později číšník si přivydělával nedovolenou kolportáží, za níž byl stíhán a trestán, a zřejmě již i drobnými krádežemi, přičemž svou činnost neomezil pouze na Prahu. Zatímco jej soudí v Mostě za protizákonné šíření tiskovin, má prý s kolegou Janem Rybkou okrást svého zaměstnavatele, kavárníka Pankráce Utěru, o troje perka. Doposud za krádež netrestaný Morawitz si odpykal čtyřicet hodin ve vězení, ale již během téhož roku byl znovu stíhán pro podezření ze zpronevěry.

Svým způsobem přelomový byl pro Morawitze rok 1899, kdy našel nové pole působnosti, především však novou oblast a způsob práce. Ještě v zimních měsících byl znovu popotahován pouze za nedovolenou kolportáž, nicméně na jaře se tato činnost již stává krytím činnosti jiné, stejně tak protizákonné: pod záminkou prodeje románů údajně zcizil v bytě jistého advokáta stříbrné lžičky. V průběhu roku se, snad po vzoru otce, stává Otto agentem se starožitným zbožím. Vede si obdobně jako dosud s tiskovinami; potenciální zájemce navštěvuje pod záminkou podomního prodeje staré citery, aby jim ulehčil od hole či deštníku se stříbrnou rukojetí. Ty vzápětí zpeněží pod cenou, což následně zaplatí pobytem ve vězení a citeru pod hrozbou žaloby vrací majiteli. Tento mechanismus se v různých variantách bude v průběhu dalšího Morawitzova života neustále vracet.

K prvnímu říjnu 1900 nastoupil službu u 28. pěšího pluku v Českých Budějovicích. Rakouská armáda na přelomu století ovšem disponovala větším počtem odvedenců, než kolik činila kapacita kontingentů, a tak byla část branců po absolvování základního osmitýdenního výcviku místo tříleté prezenční služby propuštěna do náhradní zálohy. Jedině tak lze vysvětlit, že Morawitz mohl s čerstvou vojenskou knížkou jako cestovním dokladem již v prosinci odcestovat do Berlína. Je možné, že právě zde si Morawitz osvojil nové řemeslo. V následujících

letech tak bude obchodovat nejen se starožitnostmi, ale i s bílým masem jako mezinárodní kuplíř. Když se berlínské královské policejní presidium, oddělení IV pro mezinárodní obchod s dívkami, u pražského pol. ředitelství dotazuje na Morawitze o pět let později, je již jako Kuppler mezinárodní působnosti spolehlivě zapsán.

Otto se asi držel výše naznačeného modu operandi i při vykonávání nové živnosti. V srpnu 1905 byl na základě udání zadržen pro „nedovolený podomní obchod s látkou“, kteréžto zboží se pokoušel prodat jakési Marii Stachové, pekařově dceři na Malé Straně. Je možné, že metráž zde figuruje coby záminka, podobně jak tomu bylo o několik let dříve s citerou. Nebohá pekařova dcera pak analogicky zastupuje místo hole se stříbrnou rukojetí. Z protokolu není sice zřejmé, že by se Morawitz pokoušel dívku svést a odvést do nevěstince, ovšem samotná nabídka látky ke koupi by pravděpodobně málokoho popudila natolik, aby volal strážníka.

Kuplířské řemeslo Morawitz vykonával dlouhodobě a zjevně intenzivně. Na základě anonymního udání detektiv Batlička 27. července 1904 zadržel a předvedl do policejní cely Otto Morawitze poté, co jej přistihl v okamžiku, kdy se, dle její vlastní výpovědi, chystal odvézt prostitutku E. Schliebovou, do Lipska přes Ústí nad Labem. V květnu 1908 pak jistá Alžběta Roubalová vypověděla, že ji Otto Morawitz v dubnu téhož roku prodal za 200 marek do bordelu – opět v Lipsku. Je možné, že Morawitz byl coby kuplíř činný též ve Vídni, kde mimo to prokazatelně okrádal knihkupce, vzpomenuv snad na své mladické pokusy s kolportáží. Pro kuplířství byl odsouzen také v Chomutově v roce 1907 a v Karlových Varech (1911) a Teplicích (1906) byl pak souzen za podvod a zpronevěru. Jelikož Morawitz vždy diverzifikoval své výtěžné aktivity, lze mít za to, že málokdy zůstal jen u krádeží. Vzhledem k dostupnosti pramenů máme ovšem nejvíce zpráv o Morawitzově činnosti z území Prahy a předměstí. Jistá Marie Trojanová udala, že ji Otto Morawitz dne 12. 7. 1905 „na Staroměstském náměstí zastavil do nevěstince k jakési Teislerové do Žatce“, přičemž oním „Žatcem“ se samozřejmě míní nedaleká vykřičená ulice. Na základě jiného udání víme, že s jistou Marií Knížovou, která provozovala stejnou živnost jako on sám, bydlel Morawitz po jistou dobu v Radlicích, a jakkoliv spis pol. ředitelství mlčí o vzájemném vztahu osobním či dokonce intimním obou kuplířů, řemeslo vykonávali v součinnosti – anonym udává, že spolu dodávají děvčata do pražských nevěstinců. Jiná informace od konfidenta naznačuje, že Morawitz dodával prostitutky do nespécifikovaného bordelu Na Bojišti, ulice jinak proslulé spíš prostitutací bytovou.

Pohled do Žatecké ulice od křižovatky s Kaprovou. V domě napravo sídlil salon jisté M. Kreibichové, než byla budova v roce 1906 demolována.

Foto Eckert, Jindřich (1833-1905)

Datováno kol. 1900

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica>

V době, kdy Morawitz získával peníze z prostituce, platila na území Rakouska, a tedy i v Praze, reglementační doktrína. Ta stála na předpokladu, že prostituce je ve městě nutným zlem, a je proto lépe ji regulovat a podrobit kontrole hygieny a policie než nechat bujet v naprosté ilegalitě, kde by bylo obtížné bojovat proti doprovodným jevům, které byly považovány za nejnebezpečnější – totiž rozšíření pohlavních chorob. Prostitutky tedy byly dekriminlizovány, pokud měly v pořádku zdravotní knížku, v praxi zajištěnou především pravidelnou lékařskou prohlídkou, absolvovanou dvakrát týdně. Tento doklad fungoval i jako cestovní pas svého druhu, a také díky němu mohl vojenskou knížkou vybavený Morawitz odvézt prostitutku třeba z Prahy do Lipska.

Hygiena sice legitimizovala reglementaci prostituce, nakonec však ohrozila Morawitzovo životní prostředí a oblast, ve které nejspíše řemeslo nejhustěji vykonával. Josefov

a okolí, kde Otto Morawitz bydlíval od počátku století do začátku světové války nejčastěji, byl ještě na konci devatenáctého století okrskem, který celá staletí neprošel jinde běžnými urbanizačními změnami. Velmi hustá zástavba navazovala na středověký ráz města, přičemž staré domy se nebouraly a nové stavby vyrůstaly coby přístavby, nástavby a přílepkové stávající. Obyvatele až na výjimky tvořila nejnižší společenská třída – a k té Otto Morawitz nepochybně patřil. V chudinské čtvrti se téměř nevyskytovala nejen zeleň, ale zřejmě ani světlo, které by ji živilo. Nefungovala kanalizace, čtvrť trpěla nedostatkem pitné vody na straně jedné, a opakujícími se záplavami z Vltavy na straně druhé. Pražská Městská rada pracovala od 80. let 19. století na projektu asanace a v roce 1913 bylo zdemolováno již více než dvě stě padesát domů asanačního obvodu Josefova a přilehlých částí Starého Města. Na jejich místě vyrostla jednak nová uliční síť, byť ne v tak radikální podobě, jaká byla původně navrhována, jednak stavby nové. Především však byly zbourány četné hampejzy a jistě zmizely i jiné typy živností pro Morawitzovo živobytí důležité. Důvodem Morawitzova častého stěhování tak nebyly jen pobyty ve vězení, nedostatek prostředků či zahraniční cesty, ale i skutečnost, že jednotlivé domy, které obýval, jednoduše mizely. Informace o jeho bydlištích samozřejmě vycházejí ze spisů pražského pol. ředitelství, a jsou plodem šetření v četných Morawitzových přestupcích. Dobové nařízení rakouského ministerstva vnitra pod hrozbou postihu zakládalo povinnost, nahlašovat nájemníka či podnájemníka policejnímu úřadu do čtyřadvaceti hodin. Informace jistě dodávaly při téměř neustálých lustracích též prostitutky, mimo to policie oplývala dostatečným množstvím konfidentů a informátorů, kteří byli v nevěstincích členy personálu či přímo jejich majiteli. Svým způsobem tedy Morawitz neměl šanci příliš skrývat místo, kde se nacházel.

Bourání domu čp. 153 v ulici U Staré školy. V tomto domě bydlel Morawitz ještě krátce před jeho demolicí. Šlo o jedno z opakovaných – před i po asanaci - Morawitzových bydlišť.

Foto anonym

Datováno 1901

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica>

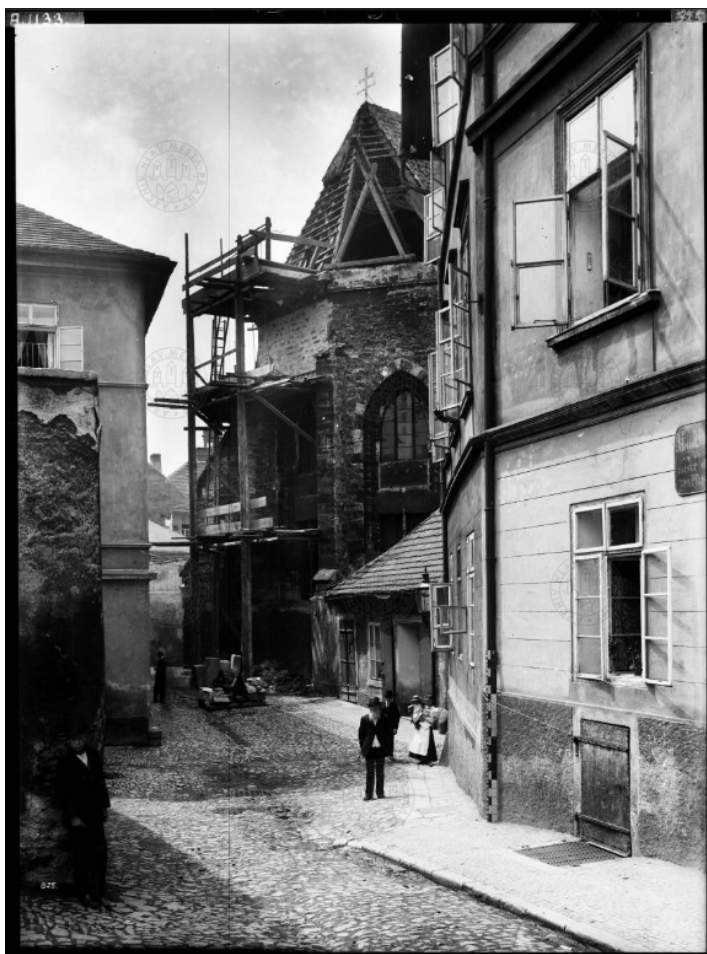
Melantrichova, dům *U mrázů*. Zde se Otto Morawitz v průběhu nultých let opakovaně ubytovával v hostinci.

Foto anonym

Datováno 1924-1928

Publikováno s laskavým svolením Klubu za Starou Prahu

V prosinci 1912 se Otto Morawitz oženil s ovdovělou Bertou Langer, rozenou Grünhut. Spis Berty Morawitz se v materiálech pražského pol. ředitelství nedochoval. Můžeme jen hádat, zda již před sňatkem znala povahu Morawitzovy obživy, a zda jí vůbec vadila, je nicméně patrné, že přibližný konec Ottovy kuplířské kariéry se zhruba kryje s dobou sňatku s Bertou. Je též pravděpodobné, že Morawitze od pokračování v řemeslu odradily čím dál vyšší tresty, které si za kuplířství odnášel od soudů. Poslední zmínkou, kterou máme o Otto Morawitzovi z policejního spisu, je rvačka v nespécifikované kavárně v Michalské na Starém Městě z podzimu 1914. Poté jeho stopa v materiálech pražského pol. ředitelství na několik let mizí. Cézuru nemůžeme přičítat vojenské službě, protože z několika poznámek vyplývá, že Otto Morawitz byl superarbitrován pro zdravotní nezpůsobilost. Již roku 1904 je hospitalizován v c. k. Všeobecné nemocnici se střelným poraněním hrudníku, které si údajně měl přivodit v nespécifikovaných městských sadech. Zda sám, či s cizí asistencí, nevíme, stejně jako je nám neznámý důvod další hospitalizace v roce 1910. Víme na druhou stranu, že Morawitz nešel pro ránu daleko a pro rvačky, které tak či onak souvisely s řemeslem kuplíře, byl zadržen několikrát.

Pohled do Klášterské ulice s kostelem sv. Salvátora při opravě. Morawitz bydlel v rohovém domě vpravo.

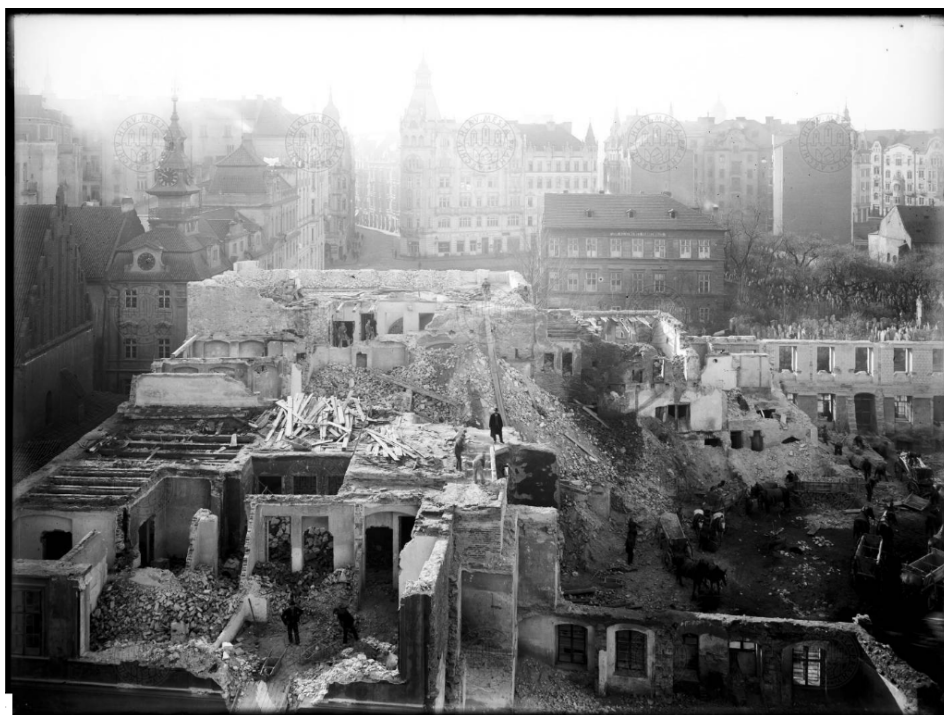
Foto Eckert, Jindřich (1833-1905)

Datováno kol. 1900

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica>

Dalším faktorem, který snad hrál roli při konci v Morawitzovy kuplířské kariéry, může být celková změna, kterou obchod s prostitucí prodělal. Pokud kupříkladu josefovské nevěstince přečkaly asanaci a první světovou válku, přijetí aboličního zákona roku 1922 vedlo již definitivně k jejich zrušení. Nebývale průchozí střední Evropa zmizela pod novými hranicemi a nařízeními, a doby, kdy nevěstku, vybavenou toliko zdravotní knížkou, bylo možné prodat do bordelu v Lipsku, byly dávno pryč. V nových poměrech již nebylo možné kuplířství provozovat v pololegálním systému, a s přechodem do naprosté ilegality se prostituce a přidružené činnosti nutně přiblížily těžším formám kriminality, s nimiž se propletly a vytvořily tak o poznání nebezpečnější prostředí, než jaké Morawitzovi nejspíš vyhovovalo. Ten byl zřejmě své řemeslo zvyklý provozovat tak, aby bylo alespoň zpočátku nebo alespoň částečně legitimní a legální, ať

už šlo o obchod s bílým masem, nebo o podnikání se starožitnostmi, na hraně – a často za ní – podvodu a zpronevěry.

„Bourání Hampejzu“. Pohled na bourání domů v prostoru mezi Rabínskou (Maislovou) a Hampejskou ulicemi (U Starého hřbitova). Vzadu vidíme již novou zástavbu v Josefovské ulici (Široké). Takto masivně mizel Morawitzův habitat.

Foto Kříženecký Jan (1868-1921)

Datováno 22. 2. 1910

<http://katalog.ahmp.cz/pragapublica>

Na tomto místě je nejspíš vhodné obrátit se s jistou mírou dohadů na Ottovu rodinu. Dostupné prameny evidence obyvatelstva a pražských adresářů ukazují, že různí členové Morawitzovy rodiny porůznu sdíleli bydliště. Například v roce 1919 jsou bratři Kamil a Otto i s rodinami po několik týdnů hlášeni na adrese, kde Ottův bratr zřejmě trávil většinu dospělého života. Shodou okolností jde o dům, proslulý ve své době jako jeden z nejznámějších žižkovských hambinců. Šlo tedy zřejmě o rodinu soudržnou, i když na rozdíl od kuplíře a podvodníka Otty se jeho bratři živí coby soukromí úředníci. Max Morawitz se dokonce u firmy podnikající s elektroinstalačním materiálem, u které pracoval coby prokurista od roku 1911, vypracoval až na místo obchodního ředitele. Cestovní pas z roku 1922, vydaný Ottovi na neobvyklých deset let za účelem obchodních cest, dává tušit, že Max bratrovi dopomohl

k zaměstnání, které obnášelo tak jako dříve „kšeft“ v Německu, přičemž prostitutky Otto vyměnil za žárovky a dráty, se kterými firma Schubert a Berger provozovala byznys.

Nevíme, co mohlo vést k opětovnému pádu Otto Morawitze. Je možné, že svou roli hrála počínající hospodářská krize, která mohla připravit Ottu o místo zahraničního obchodního agenta; o místo jej ale mohly připravit také jiné, nám úplně neznámé příčiny. Ať již tomu bylo tak či onak, roku 1928 se z Benediktské, kde bydlel s rodinou plných sedm let, stěhuje do karlínského podnájmu. Hlášení karlínského policejního komisařství z této doby popisují Morawitze jako člověka nemocného, trpícího starým zraněním, které mu znemožňuje pracovat, ovšem i přes chudobu a obchodní nezdary pořád ještě se těšícímu dobré pověsti v okolí. Právě tyto obchodní nezdary vedly k opětovným problémům se zákonem, nejpalcivěji však o jeho situaci svědčí četné zmínky o zastavárnách a množství žalob, kterým v první polovině třicátých let čelil ze strany skutečně či domněle podvedených obchodních partnerů. Otto Morawitz se zřejmě dostal do dluhové spirály, když předměty, svěřené mu do komise, a tedy vlastně jen zapůjčené, za jistě nevýhodných podmínek zastavoval, buď aby měl hotovost na jiný obchod, nebo aby mohl vykoupit a vrátit majitelům komisně obchodované předměty či zaplatit jejich hodnotu. V případě, že se obrat zpomalil, čelil, často marně, návrhům na zavedení trestního řízení. V takových případech se vymlouval a hájil tím, že 1) nemohl najít zákazníka, 2) svěřil předměty zákazníkovi, který doposud nezaplatil, 3) svěřil předmět třetí osobě, a vrátí jej či zaplatí později. Další známkou zoufalé situace Morawitzových je širší sortimentu, se kterým se Otto marně pokouší kšeftovat a utržit zisk. Šperky se střídají s uměním, orientálními koberci, ale i s obyčejnou veteší ve formě ložního prádla či oblečením z druhé ruky. Je těžko představitelné, že by rodinu uživil sám Otto; jeho spis zmiňuje obchod se starožitnostmi, který měla provozovat Berta v Panské na Novém Městě, tuto skutečnost se nicméně nepodařilo ověřit.

Na přelomu roku 1934 a 1935 seděl Otto Morawitz, tehdy již bezmála šedesátiletý, ve vězení naposledy. Jeho spis na pražském policejním ředitelství uzavírá kauza s šicím strojem, který, ač nesplacen, rodina zřejmě z nouze prodala. Poté známe již jen různá bydliště na Letné, která Morawitzovi střídali v druhé polovině třicátých let. Protizidovskými nařízeními z podzimu 1940 lze vysvětlit návrat Otto a Berty Morawitzových na Josefov. Do bývalé ulice U staré školy, v době protektorátu do Kelleyovy, se nastěhovali v prosinci 1940. Naposledy se přestěhovali na adresu Leimerova 908/7, před protektorátem i po něm V Kolkovně. V červenci 1942 byla rodina Otto, Berty a Jindřišky Morawitzových zařazena do transportu AAU do Terezína a

následně do transportu AAz do Malého Trostince, kde byli pravděpodobně zadrženi v mobilních plynových komorách v Blagovčinském lese.

Soubor Otto Morawitze byl pracovníky Muzea hl. města Prahy zapsán do přírůstkových knih k 17. září 1942. Nejedná se o příliš hodnotné předměty, nýbrž zcela zjevně o několik rodinných památek, které se snad Morawitz pokoušel zachránit před osudem, který by jim prostřednictvím Treuhandstelle připravila Ústředna pro židovské vystěhování. O osobním vztahu, který Morawitz k těmto věcem měl, pak svědčí skutečnost, že předměty již dříve z nouze neprodal.

O sentimentální povaze celého souboru napovídají hned první dva předměty, kterými jsou fotografické podobizny Alfreda a Sofie Morawitzových. Následuje sedm předmětů, u nichž je v poznámce uvedeno, že byly koupeny od Fr. Pešiny, fotografa v Praze. Můžeme se jen dohadovat, zda tyto věci koupil od fotografa Pešiny přímo Otto, nebo Alfred, po kterém je mohl nejstarší syn zdědit a spolu s fotografiemi obou rodičů uchovávat coby rodinnou památku. Dalších šestnáct předmětů jsou tiskoviny různého druhu a časové provenience. Posledním zapsaným předmětem Morawitzova depozitu je pak divadelní plakát k představení Libuše v Národním divadle.